

TOSHKENT DAVLAT O'ZBEK TILI
VA ADABIYOTI UNIVERSITETI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY VA O'RTA MAXSUS
TALIM VAZIRLIGI

O'ZBEKISTON
YOZUVCHILAR UYUSHMASI

ALISHER NAVOIY VA XXI ASR

mavzusidagi xalqaro ilmiy-nazariy anjuman materiallari

ALISHER NAVOI AND THE XXI CENTURY

The Materials of the International scientific-theoretical conference on the theme

Xalqaro ilmiy-nazariy anjuman
Toshkent, 2020-yil, 8-fevral

821.512.133-1 (081)
84. (5ʻ)6
A 33

A 33 ALISHER NAVOIY VA XXI ASR mavzuidagi xalqaro ilmiy-nazariy anjuman materiallari;
/ mas'ul muharrir Shuhrat Sirojiddinov. – Toshkent: «MASHHUR-PRESS», 2020. – 636 b.

ISBN 978-9943-5673-7-5

Mas'ul muharrir:
Shuhrat Sirojiddinov,
filologiya fanlari doktori, professor

Tahrir hay'ati
*Shuhrat Sirojiddinov (O'zbekiston), Sirojiddin Sayyid (O'zbekiston), Ramiz Asker (Ozarbayjon),
Muslihiddin Muhiddinov (O'zbekiston), Abdusalom Abduqodirov (Tojikiston), Ibrohim Haqqulov
(O'zbekiston), Almaz Ulviy (Ozarbayjon), Nurboy Jabborov (O'zbekiston), Badriddin Maqsudov
(Tojikiston), Tanju Seyhan (Turkiya), Aftondil Erkinov (O'zbekiston), Karomat Mullaxo'jayeva
(O'zbekiston), Mark Toutant (Fransiya), Dilnavoz Yusupova (O'zbekiston), Muhammad Ya'qub Qarash
(Afg'oniston)*

Ushbu to'plamda "Alisher Navoiy va XXI" asr mavzuidagi xalqaro ilmiy-nazariy anjumaniga yuborilgan ilmiy maqolalar jamlangan. To'plamda Alisher Navoiy adabiy-ilmiiy merosining mumtoz adabiyotimizdagi o'rni va bugungi ahamiyati, shuningdek, shoir ijodiga bog'liq holda matnshunoslik masalalari, tilshunoslik muammolari haqida so'z yuritiladi. O'zbek navoiyshunosligining bugungi holati va istiqboli borasida muayyan tasavvur berishi uning ahamiyatini belgilaydigan omillardan biridir. Kitob filolog mutaxassislar, ilmiy tadqiqotchilar, magistr va bakalavr talabalar hamda keng o'quvchilar ommasiga mo'ljallangan.

Mualliflar qarashlari va asarlar nomlaridagi imlo tahririyat nuqtayi nazaridan farqlanishi mumkin.

ISBN 978-9943-5673-7-5

© «MASHHUR-PRESS», 2020

MUNDARIJA

Shuhrat SIROJIDDINOV. Ikki xalq adabiyoti ravnaqining manbai	5
--	---

I

ALISHER NAVOIYNING ILMIY MEROSI VA MATNSHUNOSLIK MASALALARI

ALISHER NAVOI'S SCIENTIFIC HERITAGE AND TECHNOLOGY

Бадриддин МАКСУДОВ. Кодикологическое описание списка «Навадир ан-нихайа» Наваи, хранящегося в библиотеке таджикского национального университета	9
Aftondil ERKINOV, Oysara MADALIYEVA. “Terma devon” yoki Navoiy “Navodir un-nihoya”sining so‘nggi redaksiyasi? (Mashhadiy qo‘lyozmasi asosida, 905/1499-1500 yil)	19
Almaz Ūlvi BĪNNĀTOVA. Əlişir Nəvainin “Mizan ūl-əvzan” (“Vəznlərin mizani”) əsərinin nəzəri-estetik anlamı.....	21
Otabek JO‘RABOYEV. Bobur yozmalarida Navoiy asarlaridan ko‘chirmalar	27
G‘iyosiddin SHODMONOV. “Sab‘ai sayyor”: ilmiy-tanqidiy matn va nashrlarining qiyosiy tahlili.....	29
Ozoda TOJIBOYEVA Matn, mohiyat va talqin	34

II

ALISHER NAVOIYNING ADABIY MEROSI VA TARJIMAYI HOLI BILAN BOG‘LIQ MASALALAR

ALISHER NAVOI'S LITERARY HERITAGE AND INVESTIGATIONS IN HIS BIOGRAPHY

Naim KARIMOV. Navoiyshunoslik tarixidagi ahamiyatli voqea.....	37
Muslihiddin MUHIDDINOV. “Xamsa”larning birinchi dostonlarida so‘z talqini	40
Abdusalom ABDUQODIROV. Navoiy shogirdining «Xamsa»si	47
Tanju SEYHAN. Hayretü‘l-ebur‘in başliklarinin cümle özellikleri	51
Boqijon TO‘XLIYEV. Didaktika va badiiy mahorat.....	58
Nurboy JABBOROV. Alisher Navoiy asarlarida futuvvat g‘oyasining badiiy talqini	63
Nusratullo JUMAXO‘JA. Oybekning Navoiy dunyoqarashiga doir nuqtayi nazari	67
Mo‘minjon SIDDIQOV. Navoiy kosmogoniyasi va integratsiya	71
Baxtiyor FAYZULLOYEV. Abdusalom Abduqodirov – navoiyshunos.....	75
Uzoq JO‘RAQULOV. “Hayrat ul-abror”da na‘t.....	78
Nafas SHODMONOV. Qalam vasfi va qalam ahli tabaqoti	84
Akramjon DEHQONOV. “Farhod va Shirin” dostonida Xisrav Parvez obrazi.....	89
Islm YAKUBOV, Mubora Omanova. Tarixiy shaxs xarakterining badiiy talqini	92
Alisher RAZZOQOV. “Lison ut-tayr” kompozitsiyasi haqida ayrim mulohazalar	96
Sherxon QORAYEV. Sayyid Hasan Ardasher va rindlar majlisi	100
Abdulla ULUG‘OV. Navoiy – insoniyat uchun ma‘naviy mayoq	103
Zilola AMONOVA, Zarina NAFETDINOVA. “Hayratul abror” hamd bobining o‘ziga xos xususiyatlari	106
R.RAJABOVA. Navoiy asarlarida xalq og‘zaki ijodining aks etishi	110
Farruxbek OLIM. Alisher Navoiyning manoqib-holotlari	113
Iroda SHAMSIYEVA. Alisher Navoiyning “Nasoyim ul muhabbat” asarida valiy ayollar ta‘rifi	116
Tozagul MATYOQUBOVA. “Farhod va Shirin” dostonida Navoiyning tafakkur va taxayyul olami	119
Eraliyev BOBOMUROD. “Farhod va Shirin” dostonida ishq va dard uyg‘unligi	123
Мутабар ОКИЛОВА. Некоторые сведения об Алишере Навои в «Нафахат-ул-унс» Абдурахмана Джами и «Рашахати айни-л-хаят» Фахрулдина Али Сафи	127
Ilyos ISMOILOV, Xolisa SOIBOVA. Navoiy ijodida Ya‘juj-Ma‘juj obrazi	130

MAHMUDOVA Nargiza. Navoiy va Bobur ijodida diniy-falsafiy asarlarning o'rni	490
MIRZAYEV Ibodulla. Alisher Navoiyning "Muhokamat ul-lug'atayn" asari ruscha tarjimai haqida	491
MO'MINOVA Dilrom. Navoiyning Sayyid Hasanga she'riy maktubi.....	494
NORQULOVA Maftuna. "Boburnoma"da Alisher Navoiy siymosi.....	497
NAJIMOVA Dilnavoz. "Lison ut-tayr" asarida "asl ma'ni" talqini.....	499
NASIMOVA Farog'at. Alisher Navoiy lirikasida sabo so'zining poetik vazifasi	501
NOROVA Shoira, Uzakova Munisa. Alisher Navoiy g'azallari va zamonaviy o'zbek mumtoz qo'shiqchiligi ..	503
NURIDDINOV Shahobiddin. Navoiy ijodining Komil she'riyatiga ta'siri to'g'risida ayrim mulohazalar	505
NOSIROVA Munavvar. "Lison ut-tayr" va "Zarbulmasal" asarida qushlar obrazining qiyosiy tahlili	508
OLIMJANOV Orifjon. "Navoiyning qalb daftari" – benazir asar.....	510
OTAXONOVA Sevaraxon. Navoiy asarlarida salbiy xulq-atvor xususiyatlari	513
RAXMONOVA Shahnoza. Chustiy ijodida Navoiy an'analari.....	515
RUZMETOV Shahzodbek. Alisher Navoiyning "Lison ut-tayr" dostoni	517
SAPAROVA Maftuna. Navoiy va xalq og'zaki ijodidagi "Layli va Majnun" dostonlarining qiyosiy tahlili	518
SUYUNOV Husniddin, NIZOMOV Farhod. "Layli va Majnun" dostonida qahramonlar ruhiyatining raqamlarda ifodalanishi	523
QURBONOV Davron. Maktab ta'limida Navoiy g'azallarini o'rganishga doir ba'zi mulohazalar	525
QURBONOVA Oltinoy. New approaches to the interpretation of the epic poems of Navai	527
PARDAYEV Z. Sirojiddin Sayyid ijodida mumtoz poetik an'analari	529
PARDAYEVA Nigora. Anbar Otin lirikasida Alisher Navoiy an'analari.....	532
SATTOROVA Dilnavoz. Sa'diy ijodida Navoiy an'analari	534
UMAROVA Sohiba. Navoiy asarlarini o'rganishda adabiyotshunos Suyima G'aniyevaning matnii tadqiq metodi va tamoyillari.....	535
UMAROV Sardorbek. Alisher Navoiyning "Sab'ai sayyor" dostonida Axiy obrazining shakllanish genezisi	537
UZAKOV Ibodullo. Alisher Navoiyning asarlarida tarbiya va boshqarish masalalari.....	539
SUYAROVA Gulruxsor. Ohanrabo ijod.....	541
TO'XTASINOV Davlatali. Navoiy ijodida tibbiyot.....	542
TOLIBJONOVA Maftuna. Bir tatabbu' g'azal sharhi	545
TULIYEVA Sarvinoz. Alisher Navoiyning maqollardan foydalanish mahorati	547
TURSUNMURODOVA Dilobar. "Nasoyim ul-muhabbat" tazkirasida zuhd maqomi va zohidlik ta'rifi	549
TOJIYEVA Xolida, TOJIYEVA Anora. Navoiyning sharh usuli haqida qarashlarining bugungi kundagi ahamiyati.....	552
TOJIYEV Alimjon. Navoiyning ustozlarga ehtiromi	553
TOPILDIYEVA F., TURSUNOVA N. Alisher Navoiyning turkiy til taraqqiyotida tutgan o'rni	555
TURAKULOVA Zamiraxon. Navoiy, Bobur turkiy dunyo adabiyoti va madaniyatining buyuk namoyandalari	557
TUXLIYEVA Dilfuza. Umumiy o'rta ta'lim tizimida g'azal janrini o'qitish tajribasi	558
TO'XTAMURATOV Furqat. Muhsiniy lirikasida Alisher Navoiy an'analari	561
ХАЛЛИЕВА Гулноз. О неизданной статье Е.Э.Бертельса по изучению творчества Алишера Навои	563
XOJIYEVA Shahlo. Alisher Navoiyning "Sab'ai sayyor" dostonida xalqona tafakkur va tasavvurning badiiy ifodasi	565
XOMIDOVA Mahfuzaxon. Navoiy ijodida intertekstuallik.....	567
XUDOYOROVA Munira. Alisher Navoiy qit'alarida mumtoz qofiya turlari.....	570
XUDAYQULOVA Sh. Badiiy adabiyot mutolaasi asosida o'zbek tili o'qitishning zamonaviy usullari xususida	571
XODJIYEVA Gavhar. Iqbol Mirzoning "Samarqand sayqali" she'riy dramasida Navoiy obrazi talqini	573
XUDOYNAZAROVA Nodira. "Sab'ai sayyor" dostonida Mirrix va Zuhra sayyoralarining majoziy vazifasi	575

MUHSINIY LIRIKASIDA ALISHER NAVOIY AN'ANALARI

TO'XTAMURATOV Furqat

ToshDO'TAU

(O'zbekiston)

Alisher Navoiy ijodi o'zbek mumtoz adabiyotida o'zining betakror badiiyati va ifoda uslubi bilan e'tiborga molik. Professor Begali Qosimov buyuk shoir ijodi haqida mana bunday yozgan edi: "O'zbek adabiyoti, eng avvalo, Alisher Navoiy tufayli jahon adabiyoti taraqqiyotiga o'z hissasini qo'sha oldi. Uning tarkibiy qismlaridan biri bo'lib qoldi. Sharq va G'arbning bilag'on olimlari, masalan, akademik Konrad Navoiy ijodini O'rta Sharq Renessansining eng muhim halqalaridan, deb hisoblaydi. Biz uni o'zbek mumtoz adabiyotining cho'qqisi, deb qaraymiz"[6,95].

Navoiydan keyingi davrda yashab ijod qilgan o'zbek shoirlari ana shu "cho'qqi"ga qarab itildi. Ular Navoiy ijodiy an'analari ta'sirida badiiyati yuksak she'rlar yaratdi. Buyuk shoir she'riyatidan ijodiy ta'sirlanish milliy uyg'onish davri o'zbek adabiyoti namoyandalari ijodida ham o'ziga xos yo'sinda davom etdi. Jumladan, Qo'qon adabiy muhitiga mansub ijodkorlardan biri Husaynquli Sulaymonquli Muhsiniy (1860-1917) Navoiy ijodiy an'analari ta'sirida kamol topgan shoirlardan.

Muhsiniy 7392 inventar raqamli dastxat qo'lyozma devoni debochasida Navoiyni quyidagicha ta'riflaydi: "...va ham janobi sulton ul-ulamo val- fuzalo ma'orif va haqoyiq mahofilining mahbubi va matlubi, valoyat va karomat majolisining shohidi, ya'ni marg'ub va majzub, daqoyiq va haqoyiq gulistonining andalibi g'azalsaroyi, ya'ni xazrat amir Alisher al-mutaxallisi bin-Navoiy toba Allohu sarohu va ja'l jannata mutavah ravon xuldi makonlaridin madadu istimdod tilab, ushbu bodiya poyonig'a qadam qo'ydim"[5,6^a]. Ma'lum bo'ladiki, shoir buyuk salafini cheksiz hurmat bilan tilga olib, ruhidan madad tilaydi. Devon tuzish tartibida ham Navoiy ijodiy an'alariga amal qiladi. Ijodkorning joriy imlodan nashr qilingan "Barhayot gulshan" devonida "kelmadi", "o'lturgusi", "ham" radifli va "zihi yo'lingda bir aftoda odami xokiy" misralari bilan boshlanuvchi tatabbu'-g'azallari bor. Ushbu tatabbu'lar mazmun-mohiyati, ifoda usuliga ko'ra ham buyuk shoir ijodiga ergashish va ta'sirlanish natijasida bitilgan.

Navoiyning "Favoyid ul-kibar" devonidagi 650-g'azal quyidagi bayt bilan boshlanadi:

Zihi yo'lingda bir aftoda odami xokiy,

Havoyi ishqingda sargashta mehri aflokiy.[1,331].

Ushbu g'azal 9 baytli na't g'azal bo'lib, radif qo'llanmagan. Birinchi baytdagi *xoki, afloki* so'zlariga keyingi juft misralarda *choki, xoshoki, bokiy, salmoki, poki, beboki, g'amnoki, idroki* so'zlari qofiyadosh bo'lib kelgan. G'azalda, na't xususiyatidan kelib chiqib, Muhammad alayhissalom vasf etilgan. Oltinchi baytda shoir mana bunday yozadi:

Sening madoyihi na'tingda, yo Rasululloh,

Tamom bo'ldi, Navoiy takallumi poki.[1,331].

"Barhayot gulshan" devonidan Navoiyning yuqorida bayti keltirilgan g'azaliga nazira o'rin olgan. Tatabbu' g'azalning dastlabki bayti quyidagicha:

Zihi, g'ubori qudumingdin Odami xoki,

Topur saodati takmilu aqli idroki.[3,98].

Tatabbu'ning "...o'zga bir shoir she'ridan ta'sirlanib, undagi vazn, qofiya va radifni saqlagan holda asar yaratish, ...musulmon Sharqi adabiyotida adabiy aloqa va o'zaro ta'sirning keng tarqalgan shakllaridan bo'lib, salafilar yoki zamondosh shoirlar bilan muayyan tarzda o'zaro ijodiy musobaqaga kirishish bilan bog'liq an'ana"[4,174] ekani hisobga olinsa, Muhsiniy she'ri ana shu nazariy talablarga to'liq javob bera oladi. Har ikkala g'azal mazmun va ifoda shakli ruh va g'oya jihatdan hamohang. Kompozitsion jihatdan tatabbu' g'azal ham voqeaband musalsal g'azal turiga mansub. Navoiy g'azali kabi Muhsiniy tatabbu'-g'azali ham *mujtass bahri, mujtassi musammami maxbuni maqtu'* vaznida yozilgan. G'azallar afoyili: *mafoilun / foilotun / mafoilun / fa'lun. Taqte'si: V-V- / VV-- / V-V- / - - .* Muhsiniy tatabbu' bog'lashda mazmun mutanosibli bilan birga Navoiy g'azali vaznini ham saqlagan.

"Barhayot gulshan" devonida ushbu tatabbu' g'azal 8 bayt shaklida keltirilgan. Izlanishlar natijasiga ko'ra, O'zbekiston FA Abu Rayhon Beruniy nomidagi Sharqshunoslik instituti qo'lyozmalar fondida 7392 inventar raqamli Muhsiniy dastxat devoni qo'lyozmasida ushbu g'azal matni 9 bayt ekani ma'lum

bo'ldi. Dastxat devonning 88^b-betida g'azalga "Vale na t" deb sarlavha qo'yilgan. Joriy imlodagi nashrda g'azalning 7-bayti uchramaydi. Shuningdek, mazkur g'azalning uchinchi misrasidagi *ovora* so'zi *uzra* tarzida yozilgan bo'lsa, maqta'da *nashr* so'zi tushirib qoldirilgan. Albatta, ushbu saktaliklar g'azal mazmunini to'liq anglashda biroz qiyinchilik tug'diradi.

Muhsiniy Navoiy ijodiga havas bilan qaraydi va uning g'azali mazmunini, vazni saqlagan holda ijodiy yangilik qilishga intiladi. Professor Nurboy Jabborov fikricha: "Obrazda yangilik qilish shakldadagiga ko'ra ancha murakkab. Lekin she'riyatning chin ma'noda yuksalishi ana shu poetik hodisaga bog'liq"[2.33]. Navoiy g'azalida *xoki*, *afloki*, *choki*, *xoshoki*, *bokiy*, *salmoki*, *poki*, *beboki*, *g'amnoki*, *idroki* so'zlarini qofiyada keltirgan. Muhsiniy Navoiy g'azalidagi qofiyadosh so'zlarni bayt va misralarda o'rmini almashtirgan holda *xoki*, *idroki*, *choki*, *afloki*, *xoshoki*, *chuloki*, *g'amnoki*, *solmaki*, *poki*, *beboki* shaklida qo'llaydi.

Muhsiniy g'azali matla'si:

*Zihi, g'ubori qudumingdin Odami xoki,
Topur saodati takmilu aqlu idroki.*

Shoir matla'dayoq payg'ambarimiz sifatlarini bayon qiladi. Qadaming changi-g'ubori ham sharaffi, chunki bu tuproq gardidan Odam ato yaralgan. Bu tuproq changi ham aql-u idrokli insonni saodat va komillikka eltadi. Ikkinchi baytda fikrlar yanada teranlashadi:

*Ko'yingda mehru mahu charxi getiyi ovora,
G'amu firoqing ila subh ko'ksini choki.*

Sening ko'yingda hattoki oyu quyosh aylanuvchi olam ham ovvoradir. Ayriliq g'ami bilan tong ko'ksini yirtib parcha-parcha qilmoqda. Ushbu baytdagi *mehr*, *mah*, *charx*, *geti*, *g'am*, *firoq* so'zlari ma'nosi bir-biriga mutanosib bo'lib, tanosib san'atini vujudga keltirgan. *Subh ko'ksini* yirtishi esa insonga xos xususiyatning tabiat tavriga ko'chishi tashxis san'atini hosil qilib, misralar jozibasini oshirgan.

Keyingi baytlarda lirik qahramon nazaricha, aylanuvchi to'qqiz osmon, Rasululloh vasliga yetishish uchun yig'layotgan jannat hovuzi, jannatdagi to'biy daraxti tasviri beriladi.

*Hamisha zoviyayi dardu g'am bilan mahmul,
Ki, yo'qturur falak ostida mencha g'amnoki.*

Hamisha bir go'shada insonlardan chetda o'zimni dard-u g'am bilan o'tkazdim. Bu tubsiz osmon ostida menchalik g'am chekkan kishi yo'qdir, deya o'z holatini bayon qiladi shoir. Payg'ambarimizga bo'lgan muhabbat mana bu tarzda izhor etiladi:

*Ziyoratida qilam xasta jonimi qurbon.
Agar yetam harami qudsi ravzai pokiy.*

Agar Ka'ba va Rasululloh qabrini ziyorat qilish nasib etsa, bu xasta jonimni qurbon qilsam, arziydi, deya ta'kidlanadi ushbu baytda. Maqta'da shoir tuyg'ularini umumlashtirib, quyidagicha ifoda etadi:

*Shafotingni darig' etma Hashr nashir bo'lg'onda,
Nechunki Muhsiniy sho'rida rindu beboki.*

Lirik qahramon maqta'da gunohkorligi, umri to'polon, aysh-u ishrat bilan o'tgani haqida so'zlab, nadomat chekadi. Shu sababli mahshar kunida bo'lib o'tadigan savol-javoblarda Yaratgandan shafolat tilab, vositachi bo'lishini payg'ambarimizdan yolvorib so'raydi. Shoir mazkur g'azali orqali halollik, poklik, adolat va boshqa yuksak insoniy fazilatlarni payg'ambarimizdan o'rganishimiz kerak, degan axloqiy-falsafiy qarashlarini ifodalaydi.

Umuman, Muhsiniy buyuk salafi Alisher Navoiy she'riyati an'alarini davom ettirish barobarida, g'azallari mazmuniga o'z davri uchun muhim axloqiy-falsafiy qarashlarni ham mahorat bilan singdirib

yuboradi. Shoirming tatabbu' g'azallarini o'rganish milliy she'riyatimizdagi an'ana va yangilanish mohiyatini teran anglash imkonini berishi jihatidan ahamiyatlidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Алишер Навоий. *Хазойин ул-маоний: Фавоийд ул-кибар МАТ. 20 эжилдлик.* – Т.: Фан, 1990, 6-жилд, 331-бет.
2. Жабборов Н. *Замон. Мезон. Шеърият.* – Т.: Фафур Фулом номидаги НМИУ, 2015.
3. Муҳсиний. *Барҳаёт гулиан.* - Фаргона, 2008. 98-бет.
4. Юсупова Д. *Аруз вази қондалари ва мумтоз поэтика асослари.* – Т.: Таълим-медиа” нашриёти, 2019.
5. Ўз ФАШИ Қўлёзма асарлар фонди. Инв. №9273 қўлёзма 6^а-бет.
6. Қосимов Б. *Ўйгонган миллат маърифати* – Т.: Маънавият, 2011.

О НЕИЗДАННОЙ СТАТЬЕ Е.Э.БЕРТЕЛЬСА ПО ИЗУЧЕНИЮ ТВОРЧЕСТВА АЛИШЕРА НАВОИ (на основе архивных данных Института восточных рукописей РАН)

ХАЛЛИЕВА Гулноз
ЎзГУМЯ
(O'zbekiston)

В архиве востоковедов Института восточных рукописей РАН (Россия, Санкт-Петербург) хранится документ довоенных годов под названием «Материалы к 500-летию Алишера Навои»[1]. Материал объемом 136 листов состоит из протоколов заседаний юбилейного комитета при СНК УзССР, юбилейной комиссии института востоковедения (ИВ), постановление Президиума о мероприятиях по юбилею, смета расходов и переписка об участии Института востоковедения в подготовке празднования и издания произведения Навои. Учитывая масштабность описываемых документов и продолжительности исследований, мы остановимся о неизданном статье выдающего востоковеда Е. Э. Бертельса (1881–1957) по изучению творчества Алишера Навои(1441–1501).

Патриотическая деятельность российских ученых довоенные годы и во времен великой отечественной войны, а также их научные заслуги бесценны. Подготовка к 500 летнему юбилею явилась серьезным шагом вперед в изучении творчества Навои. Е. Э. Бертельс был главным инициатором этих подготовительных событий. 21 мая 1939 года на заседании комиссии Института Востоковедения Академии Наук СССР он как председатель выявил все необходимые задачи выполняемые российскими учеными.

Статья Е. Э. Бертельса является обзорным. В начале востоковед кратко останавливается о биографических данных Навои, затем выявляется роль поэта в мировой литературе. Об истории изучения творчества Е. Э. Бертельс пишет: *«Жизнь и творчество Навои изучено очень слабо. Можно назвать две старых работы русскую Никитского /1956/ и французского Белена/1861/ Обе утратили теперь всякое значение. Довольно многие произведения Навои были изданы, но большей частью литографическим способом и без всякой критики. Теперь и эти издания могут быть найдены только в 3–4 крупнейших библиотеках. 1928 году Академией наук был издан сборник Мир Али Шир Навои содержащий очень важную статью академика В. В. Бартольда «Мир Али Шир и политическая жизнь» являющуюся первым действительно научным сводом данных о жизни Мир Али Шира. Литературной деятельности и взглядов Навои Бартольд почти не касался»*[2]

Несколько работ появившихся в 1926 году на азербайджанском языке ученый считает «написанным буржуазными националистами и не имеющими научного значения». По мнению автора, вышедшие тогда издания произведений Навои, все-таки не удовлетворяют научные требования.